

Euro 2006

ALEXANDER SHONERT: JAK VIDÍM BARVY, TAK SLYŠÍM TÓNY

“Euro” 45/2006 (05/11/2006), Prague

Se staccatem a vášnivostí hodnými Paganiniho

euro_45_2006Shonert má vynikající techniku, hraje čistě, krásně a má ještě něco zvláštního navíc... Improvizaci. V tom je naprosto fenomenální, tam jeho technika skutečně překonává gravitační zákony, řekl profesor HAMU Ivan Štraus o dnes čtyřiatřicetiletém houslistovi, jenž již osmý rok žije v Praze. Je svobodný a bezdětný, postavou, pohyby i vášnivostí připomíná Paganiniho.

“Narodil jsem se ve východosibiřském Irkutsku. Rodinné kořeny ale mám ve střední Evropě. Dědeček z otcovy strany byl historik, žil ve Vídni. Do Ruska utekl před Hitlerem,” vzpomíná Shonert. “Přišel ze Západu, byl Žid, nebyl komunist, stal se podezřelým. Gulag přežil jen o několik let, měl podlomené zdraví. Zůstal na Sibiři, kde založil rodinu. Tam se také narodil můj otec, žili tam i rodiče maminky, jejichž kořeny sahají zase do Polska. Moji rodiče po svatbě bydleli v Irkutsku. Mamince se kdysi poštěstilo navštívit v rámci jakéhosi komsomolského zájezdu Prahu, měla čas si ji prohlédnout a prochodit. Zamilovala si ji pro její krásu a kulturu. To sehrálo svoji úlohu, když v průběhu jednoho roku zemřeli otec i babička. Zůstali jsme s maminkou úplně sami a v podstatě nás v Irkutsku už nic nedrželo. Tak udělala to, co máme v tradici: všechno prodala a v roce 1999 jsme odjeli, dalo by se říci, že jsme se vrátili do střední Evropy, tentokrát do Prahy,” líčí houslista.

* Vaším osudem jsou housle. Proč jste začal hrát právě na tento obtížný nástroj?

Můj otec byl skladatel a výborný pianista. Maminka – hudební pedagožka – ovládá klavír přímo virtuózně. O osm let starší bratranec hrál na housle, já sedával na zemi, poslouchal a každý den jsem chtěl víc a víc také sám hrát. Bylo mi šest, když jsem od maminky dostal první housle. Začal jsem chodit do hudební školy, ale ve třídě byla spousta žáků, nikdo se nenaučil nic. Housle jsou těžký nástroj a špatný začátek hodně pokazí. Přesto mi to šlo – koncertoval jsem, měl úspěchy v regionálních soutěžích, jedno první místo za druhým. Bylo však třeba najít lepšího učitele. Následovaly dva roky na středním hudebním učilišti (konzervatoři) v Irkutsku. Techniku jsem tam zlepšil, ale stále nic moc. A pak jsem konečně v Novosibirsku, na gymnáziu pro výjimečně hudebně nadané děti, potkal toho svého učitele – Zachara Brona, žáka Igora Oistracha! Byl již tehdy velmi slavný a dostat se do jeho přeplněné třídy – kde studovali například Maxim Vengerov a Vadim Repin – se rovnalo zázraku. Poslechl si mne však a přijal. Muselo to být pro mou expresivnost, cítil v mé hře duši a individualitu. Nebylo to kvůli mé technice, nyní vím, že jsem hrál mnoho věcí nesprávným způsobem. Proto jsem musel začínat znovu. Profesor Bron mi vysvětlil, co to znamená mít talent: obrovskou spoustu práce. Dřel jsem tedy, zlepšoval se a čím dál víc jsem si housle zamilovával. A pak profesor Bron odjel do Německa. Předtím mě však ještě stačil doporučit jinému skvělému pedagogovi, profesorovi Gvozděvovi. To mi bylo už sedmnáct a

opět jsem začínal u nového pedagoga. Ten zase chtěl mít moji techniku vybudovanou podle sebe – a tak jsem znovu hrál cvičení pro první třídu! Ty dva roky studia v Novosibirsku byly tvrdé, ale brzy jsem poznal, že se mi to bude v životě hodit. A to přišlo hned na Novosibiřské státní akademii, již ve třetím ročníku mě profesor Gvozděv jmenoval svým asistentem. Vliv na to měl i neutuchající zájem profesora Brona, který sledoval moji kariéru a slyšel hrát i mé výborné žáky na světových soutěžích. Jako vedoucí oddělení smyčcových nástrojů jsem byl nejmladším vedoucím na konzervatoři! Do mé třídy se hlásili žáci z tříd jiných profesorů. Tehdy jsem poznal, co je to závist. To mi bylo pětadvacet. O rok později jsme už byli s maminkou v Praze. A zase začínat, ale teď úplně ve všem. Nebyly peníze, bydlení, zaměstnání. Nechyběla nám ale obrovská chuť. Začali jsme učit, maminka klavír, já housle. Chtěl jsem se seznámit s českou houslovou školou, abych lépe pochopil tvorbu českých skladatelů. Tak jsem se dostal na místo stážisty u profesora Ivana Štrause na AMU! A to už je historie skutečně nedávná.

* Vlastně jste začínal třikrát od začátku, protože každý váš pedagog chtěl mít kontrolu nad rozvojem vaší houslové techniky od naprosto elementárních počátků. Poslední zásadní změny jste však provedl v poměrně pozdním věku, kdy už houslista svou techniku pouze rozvíjí, avšak nepřebudovává. Co vám to dalo a co vzalo?

Jistě to není obvyklé a je trochu zázrak, že to takhle dopadlo. Nemuselo tomu tak být. Okolnosti i můj pokročilejší věk však přispěly k tomu, že jsem ke studiu přistupoval racionálněji než mladší studenti. Současně jsem studijní postupy a jejich výsledky reflektoval, což pomohlo vybrousit mé vlastní pedagogické metody. Že byly správné, je vidět nejen na mé technice, ale i na tom, že mí žáci dosahují pozoruhodných výsledků. Dá se říci, že jsem rozvíjel svou techniku současně se svými pedagogickými metodami.

* Zmínil jste se o profesoru Bronovi, pokračovateli proslulé „oistrachovské“ pedagogické tradice. Co je tak specifického na ruské houslové škole, že dala světu tolik znamenitých osobností?

Nejlépe to zřejmě vynikne, když porovnáme českou a ruskou houslovou školu. Ta česká je založena na pedagogické tradici profesora Otakara Ševčíka. Z mého pohledu je více akademická, a proto vhodná k interpretaci Mozarta a barokní hudby. Ruská houslová škola je temperamentní a plná emocí, jejím charakteristickým rysem je procítění. Proto má blíže k romantismu. Technické rozdíly obou škol nejsou nijak zásadní; rozdílný je přístup, který mi u ruské školy připadá více niterný.

* Velmi mě zaujalo vaše staccato. Téměř při něm nepohybujete smyčcem – nemá to již něco společného s iluzionismem?

Staccato je nejobtížnější houslový smyk. Říká se, že je – anebo není – daný od přírody, že se prostě nedá naučit. To jsem zřejmě nevěděl, když mi říkali, že v mém případě byla příroda skoupá, nebo jsem to nějak přeslechl – a naučil jsem se to sám. A protože jsem si to vymyslel,

tak jsem také věděl – na rozdíl od těch přírodou obdarovaných – jak techniku staccata dále rozvíjet. Moje metoda je odlišná od tradičně používaných, ale naučil jsem ji i všechny své žáky. Nejsou to kouzla, je to hodně tvrdé práce. Nakonec ale i Václav Hudeček řekl, že takové staccato v České republice ještě neslyšel.

* Využíváte tento specifický výrazový prostředek i v klasickém repertoáru, nebo převážně při improvizacích?

Samozřejmě, tato technika je velmi často využívána Paganinim a v romantismu. Podobné staccato měl Jascha Heifetz, proto některé skladby interpretuji podobně. Nadto při smyku dolů dokážu dvakrát zahrát stupnici přes čtyři oktávy nahoru a dolů (a při smyku nahoru ještě víckrát). Tato technika je v improvizacích velmi působivá.

* Jaký máte repertoár a co z něj hrajete nejraději?

Repertoár mám velmi široký. Dokážu se pohybovat jak v oblasti hudby barokní, tak i romantické. Velmi rád improvizuji na folklorní motivy, zejména židovské, cikánské, ruské i české. Zhruba před dvěma lety jsem byl pozván, abych na Festivalu Karla Hašlera na Ovocném trhu v Praze zahrál jeho hudbu. Udělal jsem dvě houslové verze krásných Hašlerových melodií, které rád a s úspěchem hraji na koncertech. Z moderní vážné hudby jsou mými oblíbenými především Šostakovič a Schnittke. Ze současných autorů to je v Praze žijící Chačaturjanův žák Vjačeslav Grochovsky, s nímž často spolupracuji a jehož kompozice hraji. Jsou také často psány tak trochu mně „na tělo“. Co hraji nejraději? Každý den mohu hrát Bacha, Paganiniho a Brahmsa.

* Vaší nejoblíbenější disciplínou je ale zřejmě improvizace. Z čeho vycházíte, co má na vás vliv? Jakou roli v tom hraje judaismus a mystika?

Miluji improvizaci. V průběhu hry se dostávám do zvláštního stavu, napětí. Ačkoliv se snažím, aby improvizace měla jakousi vnitřní formu, často nevím, co konkrétně v příštím okamžik zahraji. Miluji překvapení. Jsem rád, když to cítí i publikum, hudba pak vzniká ve vzájemné interakci, lze říci, že vnímavé publikum se toho vznikání čehosi nového vlastně účastní. Na výsledku má podíl nejen moje momentální rozpoložení, ale vše, co jsem prožil. Mojí oblíbenou disciplínou je improvizace na vizuální podněty, hlavně obrazy. Jak vidím barvy, tak slyším tóny. Kombinace barev evokují melodie, tvary kompozici. Mluvíme o improvizaci, inspirované vnějšími podněty. Rozvíjím však i zcela jiný přístup, inspirovaný čímsi niterným. Můžeme mluvit o mystickém zdroji improvizace a současně o jakémsi transu, v němž se nacházím, když nalézám melodie – či snad melodie nalézají mne? Zabývám se projektem, který by navázal na tradici židovské mystické hudby v Čechách.

* Věnujete se též komponování?

S komponováním mám trochu problém. Snažil jsem se zrekonstruovat některé své improvizace formou notového zápisu, ale nešlo to. Z těch chvil zvláštního psychického rozpoložení jsem nebyl schopen zachytit více než jen určité postupy či figle, které mě na místě napadly. Ale improvizaci jako celek si nepamatuji. Je to prostě jen prchavý okamžik, který přijde a je pryč. Proto jsem si pomohl v některých případech nahrávkou své improvizace, kterou jsem pak zapsal do not. Nedá se však říci, že bych těch několik skladeb, které takto vznikly, napsal. Já jsem je nejdříve zahrál, a pak zapsal. Komponování v klasické podobě, že bych si nejprve sedl s tužkou k notovému papíru, se prostě nevěnuji.

* Nedávno jste se vrátil ze Spojených států. Kde všude ve světě jste již vystupoval?

Na konci loňského roku jsem byl pozván na měsíc do Chicaga a Milwaukee, kde jsem měl velmi úspěšné koncerty. Hrál jsem převážně Dvořáka, Čajkovského a židovskou hudbu. Kromě toho jsem tam vedl několik kurzů pro tamní pokročilé studenty houslí. Úspěch to asi skutečně byl, protože mám opět pozvání. Předtím jsem koncertoval jako sólista brněnského Komorního orchestru ve Španělsku. Hrál jsem už v devíti státech, mimo jiné i v Izraeli, kde jsem se snažil prohloubit svůj specifický niterný vztah k hudbě, jak jsme o tom již mluvili dříve.

* V červnu jste zahajoval svým koncertem VII. ročník festivalu česko-německo-židovské kultury Devět bran.

Hrál jsem jako sólista s Českou komorní filharmonií, dirigovanou panem Vojtěchem Spurným. Na obou skladbách, které jsme přednesli, bylo zvláštní to, že prošly rukama Vjačeslava Grochovského. První byla jeho úprava skladby Ernesta Blocha Baal Šem pro sólové housle a orchestr, která tam zazněla premiérově. Druhá kompozice, Židovská fantazie, pochází přímo od Vjačeslava Grochovského. Hráli jsme v majestátných prostorách Valdštejnské zahrady, přilehlé k budovám Senátu, a já mám z této kombinace architektury a hudby skvělý dojem.

* Na klavír vás výborně doprovází vaše matka Natálie. Zřejmě hraje ve vašem životě zásadní roli.

Maminka mne doprovází téměř doslova a nepřetržitě celým životem. Přijeli jsme spolu, žijeme spolu, hrajeme spolu. Je to matka, pedagožka a spoluhráčka. Její roli v mém životě těžko stručně obsáhnout. Říkáte zásadní a já dodávám: zásadní dokonce v několika směrech. Vzdávám jí hold za všechny tyto role.

* Vaše virtuoza svádí k domněnce, že veškerý svůj čas věnujete houslím. Je to pravda, nebo vám zbývá čas i na něco jiného? Máte ještě nějaké koníčky?

Musím se přiznat, že necvičím moc. Jsem na to líný. Někdy mám však objektivně málo času a pak se řídím slovy Jaschy Heifetze: „Mám-li na cvičení pouze hodinu, pak padesát minut cvičím stupnice a deset minut vše ostatní.“ Tím se udržím na nezbytné úrovni technika. Kromě cvičení však je podstatné vědět, co a jak chcete hrát. A když to všechno nacvičíte, přijde krize, musíte si ujasnit, proč to všechno vlastně děláte. To všechno dohromady já pokládám za cvičení. A v tomto smyslu cvičím poměrně dost, téměř stále. Co se volného času týče, dříve jsem rád a hodně běhal, nikoliv však závodně. Dnes miluji jízdu na kole. A vyjde-li volný večer, rád posedím s přáteli v hospůdce, což je dobrá záminka pro guláš a pár piv... Pokud jde o záliby, vede foto a video.

* A co váš vztah k jiným uměleckým formám? Co rád čtete? Máte rád ještě nějaké jiné hudební žánry? Zřejmě na vás velice působí výtvarné umění, když se jím necháváte inspirovat k improvizacím.

Často a rád chodím do divadla. Líbí se mi, jak se v Čechách hraje Čechov. Rád čtu, to je v Rusku naštěstí stále dobrá tradice. Coelhoova Alchymistu jsem přečetl již v češtině. České filmy mám rád, samozřejmě Formana. K výtvarnému umění mám hluboký vztah, ale o tom jsme již mluvili. Zmíním jen úžasný zážitek, když jsem kdesi ve Španělsku uviděl jednoho ze Chagalloových létajících houslistů. Jednou jsem byl dokonce požádán, abych zahrál improvizaci na Chagallův obraz; to ale bylo už v Praze. Nepřekvapí vás asi, že mám velmi rád surrealismus. Pokud jde o jiné hudební žánry, bývá pro virtuózní houslisty určitým pokusem jazz. A já jsem podlehl a rád, byl u toho Jiří Stivín. Něco velmi zvláštního jsem ovšem zažil v souvislosti s recitací. Když jsem byl malý, recitoval jsem, proto jsem uvítal, když se mi kdysi naskytla příležitost spolupracovat s Radovanem Lukavským. On recitoval, já jsem na jeho přednes reagoval svými improvizacemi. Celý večer, kdy jsem mohl spolupracovat s takovým znamenitým umělcem, byl pro mne velkým zážitkem. To jsem ovšem ještě netušil, co přijde na závěr. Pan Lukavský recitoval báseň O pokojné myslí, napsanou Johannem Sebastianem Bachem. Víte, já se sice zabývám hudbou celý život, ale že Bach napsal báseň, a ještě tak krásnou, filozofickou, o tom jsem neměl ani zdání. Nemohl jsem na to samozřejmě zahrát nic jiného než Bacha: bylo to adagio ze Sonáty g-moll pro housle. Lidé plakali. Na ten večer nezapomenu.

* Tyto okamžiky se asi nedají opakovat, ale přesto: hodláte v této – nebo podobné – spolupráci pokračovat?

Rád bych pokračoval, spojení vážné hudby s poezií je fascinující. Zatím však nemám nic konkrétního.

* Co plánujete v nejbližší i vzdálenější budoucnosti?

Připravujeme projekt s plzeňským kantorem Michalem Forštem, znalcem a obdivovatelem již zesnulého vrchního kantora z Jubilejní synagogy (v pražské Jeruzalemské ulici – poznámka

redakce), pana Ladislava Bluma. Půjde o pravidelné koncerty ve Španělské synagoze, které se však budou zcela vymykat rázu tamních hudebních produkcí. Nepůjde totiž o typický komerční program pro turisty, který obsahuje klasický repertoár, jako je třeba Mozart nebo Mendelssohn. Ten totiž – ač židovského původu – komponoval hudbu, kterou lze těžko považovat za židovskou; podobně například Bernstein či Ravel, u něhož však je toto ovlivnění v některých kompozicích znát. Náš program je zcela zaměřen na českou židovskou tradici a spočívá v prezentaci a rozvoji české židovské hudební kultury v oblasti synagogálního zpěvu a instrumentální mystické hudby. Většinu koncertu, jehož vokální část bude sestavena z repertoáru kantora Bluma, odehrajeme pouze sami dva; část bude s doprovodem varhan, na něž bude hrát moje matka. Uvedeme však také písně sefardské (tedy židovské tradice zejména španělské), neboť řazení skladeb bude vycházet z komponovaného scénáře, obsahujícího i prvky nehudební. Kromě tohoto projektu chceme pořádat tematické koncerty dle židovských svátků, při nichž předvedeme tradiční repertoár související s konkrétním svátkem, doprovázený mluveným slovem o tradicích. Takže to bude mít takový trochu vzdělávací charakter. Mohlo by to být vhodné i pro školy a mládež – a vstupné nebude „turistické“, ale takové, aby přicházela běžná veřejnost. Uvidíte, uslyšíte.

* To bude těžiště vaší činnosti, nebo se spektrum vašich aktivit bude dále rozšiřovat?

Zmíněné projekty pochopitelně nevyklučují další rozmanité hudební aktivity včetně pedagogických. S maminkou hodláme pokračovat v hraní po domovech důchodců. To je nesmírně zajímavá zkušenost, především lidská. Člověk si lépe odliší a srovná, co je a co není důležité. Navíc je to nejvděčnější publikum. Přál bych vám slyšet, jak reagují na ty hašlerovské variace! Dále bude pokračovat dlouholetá spolupráce se zpěvačkou Věrou Nerušilovou a s orchestrem Šarbilach skladatele Jaromíra Vogela, který pro mne upravil mnoho skladeb a věnoval mi svou kompozici Menora. Také jsem členem rusko-českého hudebního salonu v Praze, vedeného panem magistrem Jiřím Klapkou, prezidentem asociace rusistů, kde interpretujeme ruské písně, romance. V mém případě i klasický repertoár, zejména Čajkovského, Musorgského. Salon se koná každých čtrnáct dní v Černé labuti. Jako hosta jsme třeba měli i vynikajícího českého překladatele Milana Dvořáka, který přednesl své překlady textů Vladimíra Vysockého, Bulata Okudžavy, Alexandra Rozenbauma a dalších. Kromě toho mě přizval skladatel Karel Svoboda ke spolupráci na novém muzikálu Golem, který by měl mít premiéru v listopadu v nově otevřeném divadle U Hybernů. Pochopitelně jde o houslový part.

* Měl bych pocit, že jsem něco zanedbal, kdybych se nezeptal na váš nástroj.

Ze sólových hráčů mám možná housle nejméně kvalitní, ale doháním to technikou, takže to málokdo pozná. Přestože jsem s tímto nástrojem vcelku spokojen, rád bych samozřejmě získal kvalitnější. Mám určitou možnost koupě velmi dobrého nástroje. Přestože byla (pouze pro mne!) cena stanovena velmi „přátelsky“, stále je zcela mimo mé možnosti. To je jedna z věcí, které se mi zatím nepodařilo vyřešit: totiž získat mecenáše. Mým druhým palčivým problémem je, že za celou dobu, co jsem v Čechách, jsem ještě nepotkal „toho svého“ hudebního manažera. Stále je tedy co řešit.

* Prý chcete žádat o české občanství?

Ano. Od roku 1999 jsem v České republice. Díky mnoha dobrým lidem a vstřícnosti již zemřelého ministra Pavla Dostála mám v Praze již pět let trvalý pobyt, proto po světě vlastně již teď reprezentuji Českou republiku. Ať tedy budu hrát kdekoliv, budu skutečně chtít vystupovat jako český občan.

JOHANN SEBASTIAN BACH: O POKOJNÉ MYSLI

Lesk, pýcha světa se vším všudy

mou mysl málo pokouší.

Ten příchut' ráje okouší,

kdo v duši bohat, ač je chudý.

Zlé už je dost mít spoustu marných statků

a vidět v tom svou ctnost,

je strásat na hromádku.

Však mnohem horší je,

když člověk tím zotročit se dá

a když ta radost,

kterou ukojil svou žádost,

už se mu zmrzí,

jak už to tak s sebou nese čas,

on po jiných se pachtí zas...

Kdo v hloubku nitra se ponoří,

plamenem marným nehoří

a slyší v sobě boží hlas;

v něm dojde potěšení,

a tomu konce není.

Jak mušle perlová jen v záři

slunka svěží se otvírá a zjeví poklad svůj.

Ty o poklady stůj co na dně duše leží.

Jen otevři se nebi vstříc,

a najdeš perlu pravou,

že krása celé země

vedle ní je polní travou.

Raduj se, duše má blažená,

nade vším, co Bůh ti dá...

Pátrat v hloubkách toho světa,

to je marnost ješitná;

pouze tomu štěstí vzkvétá,

kdo je v sobě najít zná.

Raduj se, duše má blažená,

nade vším, co Bůh ti dá.

Mám v sobě mír a jas;

ať jiný má své roupy,

mou mysl pokojnou

si sotva někde koupí.

Já nejsem velký pán,

ba, chudý jsem až dost,

a přesto nalézám

dost látky pro radost.

Čím bych se vychloubal?

Jen blázen zvonkem zvučí.

Jsem raději stranou, sám;

jen zbabělí psi skučí.

Mám dost, když nemám hlad;

nač po marném se pídit?

Je hlavní touhou mou

své touhy umět řídit.

Kdo takhle umí žít,
už zde se dobře má;
a pak ho čeká ráj
a věčnost blažená.

Vy lidé, co se pachtíte
jen po tom, co má svět
a pro mamon
jste samý shon,
jenž duši nechá hladovět;
jak ubohá je vaše naděje,
že vám to k štěstí přispěje!
Sláva, jmění, slast –
to je zboží přeludné a vnější;
je nekonečně blaženější,
kdo nedá se tím zmást.
Člověk šlechetný
je mušle perlová;
sám v sobě poklad má
a na zlato, pocty, řády
hledí jak na marný krám.
Třeba nemám statky tady,
zato v Bohu domov mám.
nač mi je za jměním štvát se,
za špinavým penízem?
A čím tady holedbat se?
Tohle všechno pohřbí zem.

Nespoléhám na přátele,
s těmi bych to v nouzi chyt!
To bych mohl stejně směle

taky vítr sít a žít.

Chtít se nořit do rozkoší,
to je příliš drahá slast;
na to nemám kůži hroší,
strachy bych se musel třást.

Neb je dána všemu míra;
co začne, to skončí zas;
jeden živ – a druhý umírá.

Časem zajde vše, i čas.

Rajský míre pokojných!

Kdo se tobě oddá duší,
zlého nic jej nenaruší,
žádný stín a žal a hřích.

Božský míre pokojných,
tebou chudý bohatne,
má, co mnohý z knížat ne.

Božský míre pokojných,
kéž jsi úděl všech dnů mých!

Překlad: Václav Renč

JAN SCHNEIDER, SPOLUPRACOVNÍK REDAKCE